

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

VEIKLOS ATASKAITA
2007

Vilnius
2008

2007-ųjų METŲ VEIKLOS ATASKAITA

Žmogaus teisių stebėjimo institutas buvo įkurtas 2003 metais, siekiant ugdyti atvirą demokratinę visuomenę, įtvirtinant žmogaus teises ir laisves. Strateginiai Instituto tikslai – vystyti Lietuvos pilietinės visuomenės gebėjimus stebėti ir veikti valstybinę žmogaus teisių politiką bei praktiką; skatinti žmones naudotis žmogaus teisėmis, ir esant reikalui, padėti jas apginti; vystyti žmogaus teisėms pagarbią kultūrą Lietuvoje, keliant į viešumą žmogaus teisių pažeidimus, jų priežastis ir pasekmes, skatinant viešas diskusijas bei dialogą tarp piliečių ir valstybės institucijų su žmogaus teisių užtikrinimu susijusiais klausimais, motyvuojant valstybės institucijas ir pareigūnus efektyviai tobulinti teisės aktus, programas bei paslaugas, orientuotas į žmogaus orumo bei žmogaus teisių apsaugos įtvirtinimą bei raginant valdžios institucijas atsiskaityti visuomenei dėl politikos ir praktikos, liečiančios žmogaus teisių apsaugą. ŽTSI vykdo kasdieninę valstybės institucijų stebėseną, viešai reaguoja į padarytus ar potencialius žmogaus teisių pažeidimus, atlieka sistemingus tyrimus, ruošia išvadas ir rekomendacijas, inicijuoja strategines bylas teismuose.

www.hrmi.lt

© Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2007

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius, Lietuva
Tel: +370 (5) 23 14 681
Fax: +370 (5) 23 14 679
El.p.: hrmi@hrmi.lt
Internete: www.hrmi.lt

TURINYS

ĮŽANGA	4
KOMPLEKSNĖS PROGRAMOS	4
STEBĖSENA	4
ŽMOGAUS TEISĖS LIETUVOJE: 2006 METŲ APŽVALGA	4
TEISĖ Į PRIVATAUS GYVENIMO GERBIMĄ	5
TEISĖ Į SAVIRAIŠKOS LAISVĘ	6
<i>ŽINIASKLAIDOS PRIEMONIŲ CENZŪRA</i>	6
<i>VALDŽIOS INSTITUCIJŲ KRITIKA</i>	6
TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ	7
<i>KONSTITUCINIO TEISMO PRAKTIKA</i>	7
DISKRIMINACIJOS IR NETOLERANCIJOS APRAIŠKOS LIETUVOJE	7
<i>NEAPYKANTĄ IR SMURTĄ KURSTANTYS KOMENTARAI ŽINIASKLAIDOJE</i>	7
<i>VALSTYBINĖ ŠEIMOS POLITIKA</i>	8
<i>DVIGUBOS PILIETYBĖS KLAUSIMAS</i>	8
TYRIMAI	9
NACIONALINĖS PADĖTIES ĮVERTINIMAS	9
NACIONALINĖS STUDIJOS „TARPTAUTINIŲ INSTITUCIJŲ SPRENDIMŲ ŽMOGAUS TEISIŲ SRITYJE ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE“	9
ATASKAITŲ MECHANIZMO, UŽTIKRINANČIO ATITIKIMĄ TARPTAUTINĖMS ŽMOGAUS TEISIŲ SUTARTIMS, ANALIZĖ	9
STUDIJOS DĖL LIETUVOS NACIONALINIŲ INSTITUCIJŲ ATITIKIMO <i>PARYŽIAUS PRINCIPAMS</i> PARENGIMAS	10
ADVOKACIJA IR ŠVIETIMAS	10
DISKRIMINACIJA, RASIZMAS, ANTISEMITIZMAS IR KITOS NEPAKANTUMO APRAIŠKOS	10
TARPTAUTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ DIENA IR ŽMOGAUS TEISIŲ MĖNUO 2007	13
TEISĖ Į SAVIRAIŠKOS LAISVĘ BEI PRIVATAUS GYVENIMO GERBIMAS	13
SEMINARŲ ŽURNALISTAMS CIKLAS	14
INFOBIULETENIS	14
ŽTSI IR ŽINIASKLAIDA	15
STRATEGINIS BYLINĖJIMASIS	16
DALYVAVIMAS DARBO GRUPĖSE IR KOMISIJOSE	17
TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS	18
DĖL EKSTRADICIJOS – LONDONO BIRNBERG PEIRCE ADVOKATŲ KONTORA	18
ATASKAITOS APIE PRIVATUMO APSAUGĄ PARUOŠIMAS IR PATEIKIMAS ELEKTRONINIO PRIVATUMO INFORMACIJOS CENTRUI	18
ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTO VALDYBOS NARYS IŠRINKTAS JT VAIKO TEISIŲ KOMITETO NARIU	18
MOKYMAI UŽSIENIO ŠALYSE	18
ŽTSI STRUKTŪRA	19
ŽTSI VALDYBA	19
DARBUOTOJAI	19
EKSPERTAI IR KONSULTANTAI	20
ŠAVANORIAI IR PRAKTIKANTAI	20
FINANSINIAI RESURSAI	22

IŽANGA

Per pastaruosius 15 metų Lietuvos vyriausybė ėmėsi rimtų žingsnių siekdama įtvirtinti ir sustiprinti politinę ir teisinę sistemą, garantuojančią žmogaus teises ir laisves. Pasirašyta ir ratifikuota daugelis žmogaus teisių konvencijų ir sutarčių. Šalia kitų dokumentų, parengtos Nacionalinės įgyvendinimo priemonės ES direktyvai dėl lygiateisiško traktavimo nepriklausomai nuo asmens rasinės ar etninės kilmės, o taip pat sukurtas bendras lygių teisių užtikrinimo darbo rinkoje mechanizmas. Nepaisant to, žmogaus teisių padėtis Lietuvoje nuo įstojimo į Europos Sąjungą 2004-aisiais tik prastėja.

Tapimas ES nare sąlygojo svarbaus politinio spaudimo įrankio išnykimą – nutrauktas reguliarių Europos Komisijos raportų apie valstybės atitikimą Kopenhagos politiniams kriterijams rengimas ir publikavimas. Nuo įstojimo į ES momento jokia valstybės institucija neatlieka žmogaus teisių monitorinio ir analizės, neidentifikuoja problemų, susijusių su tarptautinių žmogaus teisių standartų įgyvendinimu, neformuluoja sprendimų, o taip pat neužsiima žmogaus teisių švietimu bei sąmoningumo kėlimu.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2007-aisiais kartu su partneriais siekė užpildyti šią spragą vykdydamas monitoringą, tyrimus, advokaciją bei švietimą, o taip pat strateginį bylinėjimąsi, tokiu būdu atlikdamas dalį funkcijų, paprastai priskiriamų nacionalinėms žmogaus teisių institucijoms. 2007-aisiais ŽTSI dvejų metų trukmės programos, finansuotos Europos Komisijos, rėmuose organizavo eilę veiklų, skatinančių efektyviai funkcionuojančios nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimą.

KOMPLEKSNĖS PROGRAMOS

2007 metais Žmogaus teisių stebėjimo institutas vykdė dvi kompleksines programas – *Žmogaus teisėms pagarbios kultūros stiprinimo programą* bei *Gebėjimų remti bei ginti žmogaus teises stiprinimo programą*.

Žmogaus teisėms pagarbios kultūros stiprinimo programos tikslai – skatinti Lietuvos piliečių, politikų, valstybės pareigūnų ir tarnautojų, žiniasklaidos atstovų sąmoningumo žmogaus teisių srityje augimą; įtvirtinti žmogaus teisės kaip demokratinio valdymo pagrindą; sustiprinti pilietinio sektoriaus galimybes įtakoti žmogaus teisių politiką ir praktiką.

Gebėjimų remti bei ginti žmogaus teises stiprinimo programos tikslas – sustiprinti nacionalinius gebėjimus ginti ir skatinti žmogaus teisės ir laisves Lietuvoje ir tuo tikslu siekia nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimą. Programos vykdymas apima 2007-2008 metus.

Nors programų tikslai ir veiklos kiek skyrėsi, jos apėmė tradicines ŽTSI darbo formas – monitoringą, tyrimus, advokaciją ir švietimą bei strateginį bylinėjimąsi. Programų veiklos aprašomos žemiau.

STEBĖSENA

Žmogaus teisės Lietuvoje: 2006 metų apžvalga

2007-ųjų gegužės mėn. Žmogaus Teisių Stebėjimo Institutas pristatė kasmetinę žmogaus teisių situacijos Lietuvoje apžvalgą. 2006-ųjų apžvalgoje konstatuojama, kad 2006 m. pabaigoje atlikta

viešosios nuomonės apklausa parodė, jog nemažai žmonių šalyje jaučiasi nesaugūs, baiminasi laisvai reikšti savo mintis, jaučia teisingumo stoką, nepasitiki valstybės institucijomis. Žmogaus teisių situacijos analizė patvirtino šio nepasitikėjimo bei būgštavimų pagrįstumą.

2006 metais nebuvo sprendžiamos įsisenėjusios teisės į privataus gyvenimo gerbimą problemos. Atvirkščiai, asmens privatumo ribojimas buvo tęsiamas, visų pirma, neatsakingai diegiant technologines naujove. Pavyzdžiui, nustatant biometrinių pasų įdiegimą bei biometrinių duomenų saugojimą ir kaupimą Gyventojų registre, nebuvo diskutuojamos tuo keliamos grėsmės asmens privatumui. Kitos teisės į privataus gyvenimo gerbimą problemos - teisinio reguliavimo stoka, kontroliuojant elektroninę darbo vietą bei diegiant ir naudojant vaizdo stebėjimo kameras; Europos žmogaus teisių teismo išsakyta kritika dėl galiojančio *Kardomojo kalinimo įstatymo* normų, reglamentuojančių kalinių korespondencijos cenzūrą.

Apžvelgiant teisės į teisingą teismą įgyvendinimą, buvo akcentuota, kad tebesitęsia pasitikėjimo teismais ir teisėsaugos institucijomis krizė. Nepasitikėjimui būta pagrindo, nes kaip parodė ilgalaikis baudžiamųjų teismo procesų stebėjimas, teismai neretai pažeidžia šalių lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principus, gajus kaltinamasis nukrypimas. Nepaisant akivaizdžių problemų, trūko politinės valios imtis esminių reformų. Maža to, politikai demonstravo netinkamą požiūrį į teismus – kišosi į jų darbą, naudojo juos kaip įrankį bandydami apsiginti nuo kritikos.

Žodžio ir susirinkimų laisvė buvo užtikrinama nepakankamai. Pastebėti politikų ir kai kurių valstybės institucijų siekiai riboti žodžio laisvę, ginantis nuo kritikos. Nebuvo užtikrinamas efektyvus užsakomosios žiniasklaidos kontrolės mechanizmas. Informacijos skleidėjai ne visada atsakingai žvelgė į skleidžiamos informacijos turinį.

Taip pat apžvalgoje atkreiptas dėmesys į pažeidžiamų socialinių grupių teises, išskiriant institucionalizuotus vaikus bei psichikos sveikatos pacientus. Nepaisant nevyriausybių organizacijų spaudimo keisti institucinę sistemą, sudarančią sąlygas žmogaus teisių pažeidimams, į ją toliau investuojama, vietoj to, kad būtų stengiamasi sukurti efektyvų priežiūros mechanizmą, kuris padėtų sumažinti žmogaus teisių pažeidimų mastą, suteiktų galimybę itin pažeidžiamiems visuomenės nariams – vaikams bei psichikos ligoniams – geriau integruotis į visuomenę.

Teisė į privataus gyvenimo gerbimą

2007 metais ŽTSI tęsė teisės į privataus gyvenimo gerbimą stebėseną. Kaip ir ankstesniais metais, pagrindinės teisės į privatumą problemos – nepakankamas įstatymų leidėjų bei visuomenės teisės į privataus gyvenimo gerbimą turinio ir esmės suvokimas, neatsakingas technologinių naujovių diegimas, informacijos, liečiančios privatų asmens gyvenimą, viešinimas, nepagrįstai dažnas asmens kodų naudojimas bei kitas neteisėtas asmens duomenų tvarkymas, teisinio reguliavimo stoka, kontroliuojant elektroninę darbo vietą bei diegiant ir naudojant vaizdo stebėjimo kameras.

Metų pradžioje ŽTSI pateikė pastabas dėl *Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo* projekto, kuriose pasiūlė į įstatymą įtraukti bendrą asmens duomenų tvarkymo principą – asmens duomenų tvarkymas leidžiamas tais atvejais, kai tam yra teisinis pagrindas, ir tais atvejais, kai kitomis priemonėmis teisėto rezultato pasiekti negalima. Išvardijant keletą konkrečių rekomendacijų buvo pasiūlyta pradėti spręsti asmens kodo problemą kompleksiskai bei užtikrinti teisinį tikrumą, tiksliai apibrėžiant kai kurias įstatymo sąvokas.

Kovo mėnesį ŽTSI kreipėsi į Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją bei Žurnalistų etikos inspektorių dėl teisės į privataus gyvenimo gerbimą pažeidimo bei *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo* pažeidimų TV3 televizijos laidoje. Žmogaus teisių

stebėjimo institutas atkreipė dėmesį į laidą, kurios metu buvo rodomi intymūs moters ir vyro santykiai gyvenamojo namo lifte.

Teisė į saviraiškos laisvę

Žiniasklaidos priemonių cenzūra

Lietuvos Žurnalistų Sąjungos prašymu, ŽTSI pateikė įvertinimą *Bendradarbiavimo sutarties*, sudarytos tarp Elektrėnų laikraščio redakcijos ir policijos komisariato, pagal kurią laikraščio redakcija išpareigojo prieš pateikdama informaciją Elektrėnų savivaldybės gyventojams suderinti ją su atsakingu policijos komisariato darbuotoju. Lietuvos Žurnalistų Sąjungai kilo abejonų dėl sutarties sąlygose galimai įtvirtintos cenzūros bei neatitikimo Lietuvos teisės normoms.

Parengtame įvertinime pabrėžiama, kad sutartis sudaro sąlygas riboti žodžio laisvę ir informacijos gavėjo interesus gauti "teisingą, tikslią ir nešališką informaciją", kaip to reikalauja *Visuomenės informavimo įstatymas*, todėl sutartis gali tapti nepageidaujamu precedentu šalyje ir padėti susiformuoti žodžio laisvę ribojančiai praktikai. ŽTSI pasiūlė Lietuvos Žurnalistų Sąjungai kreiptis į laikraščio redakciją su siūlymu nutraukti bendradarbiavimo sutartį.

Valdžios institucijų kritika

Kita saviraiškos laisvės problema, į kurią ŽTSI teko atkreipti dėmesį 2007 metais – mėginimai užgniaužti teisę kritikuoti valdžios institucijas, prisidengus *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. Spalio mėnesį išplatintas viešas instituto pareiškimas, kuriuo ŽTSI reagavo į viešą pasisakymą, kuriame teigta, kad Konstitucinis Teismas nekritikuotinas, nes tik jis pats gali spręsti, ar jo nutarimai yra teisingi. Lietuvos televizijos laidoje „Spaudos klubas“ buvo teigiama, kad tauta, referendumu priėmusi Konstituciją, atidavė Konstituciniam Teismui išimtinę teisę kalbėti konstitucingumo tema. Teisė profesorius pareiškė nepakęšias kritinių pasisakymų Konstitucinio Teismo nutarimų atžvilgiu iš studentų.

Tokia pozicija nesuderinama su *LR Konstitucijoje* ir *Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje* įtvirtinta teise į saviraiškos laisvę. Be to, Lietuvos *Konstitucijoje* ir tarptautinės teisės aktuose yra įtvirtinta piliečių teisė kritikuoti visas savo valstybės valdžios įstaigas, neišskiriant nė teismų. Susirūpinimą kelia ir tai, kad aukštojoje teisės mokykloje skiepijama nepakantumo kritiniam mąstymui bei kritiniams valdžios vertinimams dvasia.

Žodžio laisvė

Minint tarptautinę dieną prieš homofobiją, vykdam Europos bendrijos iniciatyvos EQUAL informacinę akciją, miestuose turėjo kursuoti troleibusai su socialinės reklamos šūkiomis, skatinančiais toleranciją homoseksualiems darbuotojams. Tačiau troleibusai su socialine reklama į gatves neišvažiavo, nes Vilniaus miesto savivaldybė, kuri pagal *Lygių galimybių įstatymą* turi pareigą įgyvendinti lygias galimybes (pavyzdžiui, priimant sprendimą dėl socialinės reklamos), nedavė leidimo panaudoti minėtą socialinę reklamą.

Įvertinus visas žinomas aplinkybes, kilo abejonų ar panašiomis aplinkybėmis būtų buvę neleista skleisti socialinę reklamą, jei ji būtų nukreipta į kitų socialinių grupių teises ir problemas. Apie šias ir kitas su homofobija susijusias problemas ŽTSI Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė parengė ir publikavo straipsnį "*Homofobijos apraiškos ir dvigubų standartų taikymas Lietuvoje*".

Teisė į teisingą teismą

Nekaltumo prezumpcijos pažeidimas

Spalio mėnesį Žmogaus teisių stebėjimo institutas kreipėsi į Žurnalistų etikos inspektorių, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją bei dienraščio "Lietuvos rytas" ir internetinio portalo Lrytas.lt vyr. redaktorių dėl minėtose žiniasklaidos priemonėse užfiksuoto nekaltumo prezumpcijos pažeidimo.

Kreipimesi Žmogaus teisių stebėjimo institutas atkreipė dėmesį, kad Lietuvos Respublikoje teisingumą vykdo tik teismai, ir, kol asmens kaltė neįrodyta įstatymo nustatyta tvarka ir nėra įsiteisėjęs teismo nuosprendis, asmuo yra laikomas nekaltu.

Įvertinusi minėtą straipsnį, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija pasmerkė nekaltumo prezumpcijos pažeidimą. Komisija nutarė, jog buvo pažeistas Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 37 str.: „Žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo laikytis nekaltumo prezumpcijos. Žmogų pripažinti kaltu gali tik teismas įsiteisėjusiu sprendimu arba nuosprendžiu“. Vadovaujantis *Visuomenės informavimo įstatymo* 46 str. 7 p., Komisijos sprendimas turėjo būti paskelbtas artimiausiuose minėtų žiniasklaidos priemonių numeriuose.

Atlikęs tyrimą, Žurnalistų etikos inspektorius šią publikaciją taip pat pasmerkė kaip pažeidžiančią nepilnamečių asmenų interesus bei nekaltumo prezumpciją.

Konstitucinio teismo praktika

Vasario mėnesį Žmogaus teisių stebėjimo institutas išplatino viešą pareiškimą, kuriame išreiškė susirūpinimą dėl 2007 m. vasario 9 d. nutarimo. Konstitucinis teismas pripažino, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo dalis, leidžianti įgyvendinti Lietuvos nuolatinių gyventojų teisę būti renkama į savivaldybių tarybas vien per politines partijas, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tačiau Teismas nurodė, kad nepaisant išvados apie ginčijamos savivaldybių rinkimų nuostatos prieštaravimą Konstitucijai, rinkimai turi vykti, neatsižvelgiant į šią išvadą. Žmogaus teisių stebėjimo instituto išplatintame viešame pareiškime pabrėžta, jog šiuo nutarimu Konstitucinis teismas prieštarauja ne tik Konstitucijai, bet ir ankstesniems savo nutarimams.

Diskriminacijos ir netolerancijos apraiškos Lietuvoje

Neapykanta ir smurtą kurstantys komentarai žiniasklaidoje

2007-aisiais metais ŽTSI aktyviai reagavo į daugelį netolerancijos apraiškų, pasirodžiusių šalies žiniasklaidoje.

Pavyzdžiui, ŽTSI pateikė skundą Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai (ŽLEK) bei UAB „Lietuvos rytas“ Generaliniam direktoriui dėl internetiniame tinklalapyje lrytas.lt patalpintų komentarų, kuriais kurstoma neapykanta prieš homoseksualius asmenis ir raginama su jais fiziškai susidoroti. Tokių komentarų viešinimas prisidėjo prie atsiradusios įtampos dėl draudimo homoseksualius asmenis atstovaujančioms organizacijoms pasinaudoti saviraiškos laisve.

ŽTSI prašė ŽLEK įvertinti tinklalapyje lrytas.lt viešai paskelbtus komentarus bei imtis reikalingų veiksmų, kad šie komentarai būtų pašalinti ir ateityje panašių situacijų būtų išvengta, tačiau, praėjus nedaug laiko, žiniasklaidai pranešus apie rasistinę išpuolį, elektroniniame dienraštyje lrytas.lt

pasirodė eilė rasinę neapykantą ir smurtą skatinančių komentarų. Žmogaus teisių stebėjimo institutas kreipėsi į Vilniaus m. apygardos vyriausiąjį prokurorą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą, o dienraščio redaktoriui pasiūlyta pašalinti rasistinius komentarus iš internetinio portalo lrytas.lt. Netrukus dienraščio redaktorius informavo, kad komentarai iš portalo yra pašalinti.

Atsižvelgiant į tai, kad paminėtų ir daugelio kitų komentarų turinys buvo įžeidžiantis, kurstantis neapykantą ir smurtą, pateiktuose pranešimuose institucijoms ŽTSI prašė: (i) internetinių portalų valdytojus pašalinti išvardintus komentarus, (ii) Vilniaus apygardos prokuratūrą pradėti ikiteisminį tyrimą komentatorių atžvilgiu pagal *Baudžiamojo kodekso* 170 straipsnio 1 dalį, (iii) Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją įvertinti šiuose internetiniuose portaluose paskelbtus komentarus.

Valstybinė šeimos politika

Galimos diskriminacijos, taip pat teisės į privataus gyvenimo gerbimą, apraiškos buvo pastebėtos rengiant *Valstybinės šeimos politikos koncepciją* bei *Paramos šeimai pagrindų įstatymo* projektą. ŽTSI, kartu su kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, kreipėsi į LR Seimą dėl koncepcijos ir projekto atmetimo. Kreipimesi pažymima, kad *Koncepcijoje* bei *Paramos šeimai įstatymu* projektuose išskiriamas prioritetas santuokinei šeimai ir diskriminacinis valstybės paramos teikimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Europos Žmogaus teisių konvencijai bei kitiems teisėms aktams ir, priešingai deklaruojamiems siekiams, įgyvendinimo pasekmės gali būti žalingos pačiam šeimos institutui.

Taip pat 2007-aisiais ŽTSI pateikė savo nuomonę LR Teisingumo ministerijai dėl *LR Civilinio kodekso* pataisų, susijusių su bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos (partnerystės) registravimu. ŽTSI nuomone, žmogaus teisių apsaugos požiūriu negali būti atsisakyta partnerystės registravimo.

Dvigubos pilietybės klausimas

2007 m. ŽTSI aktyviai dalyvavo sprendžiant su dviguba pilietybe susijusias problemas. Pavasari Seime vykusiame posėdyje, Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSI) direktorius Henrikas Mickevičius pasisakė dvigubos pilietybės klausimu ir pasiūlė spręsti dvigubos pilietybės klausimą keičiant *Pilietybės įstatymo* nuostatas, nustatant atskirą dvigubos pilietybės atvejų sąrašą, arba kitaip – asmenų, turinčių teisę į dvigubą pilietybę, kategorijas. Keičiant įstatymo normas ragino atsižvelgti į tarptautinius žmogaus teisių standartus ir Konstitucinio teismo išaiškinimus, laikytis lygiateisiškumo ir nediskriminavimo principų.

2007 m. rugsėjo mėnesį ŽTSI Tyrimų vadovė Jolanta Samuolytė buvo įtraukta į Darbo grupę naujos redakcijos LR *Pilietybės įstatymo* projektui parengti.

TYRIMAI

ŽTSI atliko kelis tyrimus *Gebėjimų remti bei ginti žmogaus teises stiprinimo programos* rėmuose.

Nacionalinės padėties įvertinimas

Atlikta studija sistemiškai išanalizavo visas nacionalines neteismines žmogaus teisių institucijas Lietuvoje. Išnagrinėta jų atsakomybė, įsteigimo pagrindai, atskaitomybė, personalo sudėtis, finansiniai ištekliai, veiklos rezultatai bei bendradarbiavimas. Be to, studijoje pateikta trumpa institucijų analizė pagal *Paryžiaus principus* ir išvadų bei rekomendacijų skiltis.

Informacija apie institucijas, pateikta pirmojoje studijos dalyje, vėliau buvo adaptuota ir išplatinta įvairių renginių metu visoje Lietuvoje. Ši medžiaga suteikė pavieniams žmogaus teisių aktyvistams bei plačiajai visuomenei tikslų prieinamų žmogaus teisių gynimo mechanizmų planą. Konkrečiai ši brošiūra buvo platinama susitikimuose su žmogaus teisėmis besidominčiais aktyviais piliečiais Panevėžyje (2007 spalio 16d. vykusioje diskusijoje „Ar Lietuvoje užtikrinamos pilietinės ir politinės teisės“), Utenoje (2007 gruodžio 11d. vykusioje diskusijoje „Žmogaus teisių padėtis Lietuvoje“), bei Kazlų Rūdoje (2007 gruodžio 11d. vykusioje diskusijoje „Žmogaus teisių padėtis Lietuvoje“) metu.

Nacionalinės studijos „Tarptautinių institucijų sprendimų žmogaus teisių srityje įgyvendinimas Lietuvoje“

Tai buvo specifinė bazinė studija, vėliau panaudota nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimo Lietuvoje studijai. Tyrimo tikslas buvo identifikuoti teigiamus bei neigiamus aspektus Lietuvos sugebėjimo įgyvendinti tarptautinių teisminių institucijų priimtus sprendimus. Esminis dėmesys skirtas Europos Žmogaus teisių teismo sprendimų įgyvendinimui.

Ataskaitų mechanizmo, užtikrinančio atitikimą tarptautinėms žmogaus teisių sutartims, analizė

Žmogaus teisių stebėjimo institutas parengė studiją, kurioje analizuojamas išipareigotų ataskaitų tarptautinėms žmogaus teisių institucijoms pristatymas bei rekomendacijų įgyvendinimas. Studijoje išnagrinėta pagal kurias pagal kurias tarptautines sutartis ir kokioms institucijoms Lietuva išipareigojusi pateikti periodines ataskaitas, o taip pat apžvelgtas esamas atsiskaitymo mechanizmas bei įvertintas jo efektyvumas pagal tarptautinius kriterijus, bei pateiktos išvados ir rekomendacijos.

Studija atskleidė, kad atsiskaitymo mechanizmas Lietuvoje yra decentralizuotas, periodines ataskaitas dažnai rengia valstybės pareigūnai, stokojantys gilesnių žinių žmogaus teisių srityje, trūksta efektyvaus bendradarbiavimo tarp valstybės institucijų ir nevyriausybinių sektoriaus (faktiškai, stebimas ryškus priešiškus); nesant efektyvaus monitoringo mechanizmo, Valstybė dažnai negeba pateikti atitinkamų faktinių ar statistinių duomenų, be to, nėra efektyvaus rekomendacijų įgyvendinimo priežiūros mechanizmo. Tyrimas įrodė, kad Nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimas galėtų tapti lemiamu veiksnium užtikrinant efektyvų atsiskaitymą tarptautinėms institucijoms bei žmogaus teisių monitoringo Lietuvoje.

Tai pirmas tokio pobūdžio tyrimas Lietuvoje, atvėręs erdvę diskusijoms tarp valstybės institucijų, pareigūnų, mokslinės bendruomenės narių bei nevyriausybinių organizacijų.

Studijos dėl Lietuvos nacionalinių institucijų atitikimo *Paryžiaus principams* parengimas

Programos partneris – Danijos Žmogaus teisių institutas (DŽTI) parengė Lietuvos nacionalinių institucijų atitikimo *Paryžiaus principams* įvertinimo studiją. ŽTSI pateikė DŽTI svarbiausius terminus ir tris nacionalines studijas: Nacionalinės padėties įvertinimą bei du papildomus tyrimus – apie Lietuvos vykdomą tarptautinių institucijų sprendimų įgyvendinimą bei Lietuvos periodinių ataskaitų tarptautinėms institucijoms rengimo ir teikimo įsipareigojimų vykdymą.

Atlikdamas šią studiją, DŽTI pasamdytas ekspertas Thomas Trier Hansen lankėsi Lietuvoje 2007-ųjų gruodį. Vizito metu nepriklausomas ekspertas, lydimas ŽTSI atstovės Jolantos Samuolytės, apsilankė visose pagrindinėse žmogaus teisių institucijose. Apsilankymų metu T. Hansen apklausė eilę pareigūnų, dirbančių šiose institucijose:

- Seimo Kontrolierių tarnyboje,
- Lygių galimybių kontrolierės tarnyboje,
- Vaiko teisių kontrolierės tarnyboje,
- Valstybinėje asmens duomenų apsaugos inspekcijoje,
- Seimo Žmogaus teisių komitete,
- Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnyboje,
- Tautinių mažumų ir išeivijos reikalų departamente,
- Lietuvos Žmogaus teisių centre (jo direktorė taip pat apklausta kaip šios srities ekspertė mokslininkė),
- Žmogaus teisių stebėjimo institute,
- Socialinių tyrimų instituto Etninių studijų centre,
- Teisės institute bei
- Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Susitikimų su minėtų institucijų atstovais metu surinkta medžiaga buvo itin naudinga atliekant situacijos įvertinimą. Be to, daugelyje atvejų vizitų metu Thomas Hansen pirmą sykį pristatė ir paaiškino Nacionalinės žmogaus teisių institucijos koncepciją, tokiu būdu atlikdamas dar ir šviečiamąją funkciją. Ši vizitų serija paskatino valstybės institucijų susidomėjimą ir aktyvumą dalyvaujant tolesniuose projekto etapuose.

Po aktyvaus informacijos paieškos ir apdorojimo etapo DŽTI parengė minėtą studiją „Nacionalinė Žmogaus teisių institucija Lietuvoje“. Ši studija buvo dėmesio centre 2008-ųjų kovo 17d. vykusios tarptautinės konferencijos „Nacionalinė žmogaus teisių institucija Lietuvoje: poreikis ir galimybės“ metu. Studija patalpinta konferencijos tinklapyje (<http://konferencijos.hrmi.lt/?pageid=21>).

ADVOKACIJA IR ŠVIETIMAS

Diskriminacija, rasizmas, antisemitizmas ir kitos nepakantumo apraiškos

Savaitė prieš rasinę diskriminaciją

2007-ųjų kovo 19-26 dienomis Žmogaus teisių stebėjimo institutas prisijungė prie tarptautinės bendruomenės, surengdamas eilę renginių bei akcijų kasmetinei Europos Savaitėi prieš rasinę diskriminaciją pažymėti, siekiant įtraukti Lietuvos gyventojus į tolerancijos sklaidą, lygių galimybių propagavimą bei įvairovės šventę.

Savaitės prieš rasinę diskriminaciją 2007 programa apėmė įvairiausių renginių bei veiklas, kurios didžiaja dalimi buvo nukreiptos į jaunimą, ir apėmė diskusijas, meno parodas, filmų peržiūras bei koncertus.

Savaitės prieš diskriminaciją dalyviai turėjo unikalią galimybę atrasti šalia gyvenančių, bet taip mažai pažįstamų žmonių kultūrą bei tradicijas. Žinomi menininkai pristatė savo darbus, politikai bei valstybės pareigūnai diskutavo jautriais, su rasizmu susijusiais klausimais.

Renginių bei akcijų programa:

Kovo 19d. pirmadienis

Apvalaus stalo diskusija "Rasinės diskriminacijos kaina: lygių galimybių politikos efektyvumas Lietuvoje" bei spaudos konferencija. Dalyvavo: Aušrinė Burneikienė, Lygių galimybių kontrolierė, Antanas Petrauskas, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento generalinis direktorius, Danguolė Grigolovičienė, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos patarėja, Svaigedas Stoškus, Teisės ir tolerancijos instituto atstovas, Alfredas Nazarovas, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lygių galimybių ir socialinės integracijos departamento direktorius, Stanislav Vidtmann, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės generalinio direktoriaus pavaduotojas bei Edita Žiobienė, Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė.

Spaudos konferencija, kurios metu buvo apibendrinta vykusį diskusija, pristatytas Tautinių mažumų ir išeivijos departamento išleistas *Antrasis Pranešimas apie Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje* (lietuvių, anglų ir rusų klb.), Žmogaus teisių stebėjimo instituto parengta *2006 metų tarptautinių institucijų rekomendacijų Lietuvai, kovojant prieš diskriminaciją, įgyvendinimo apžvalga*, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos *2006 m. veiklos ataskaita*.

Fotomenininko Andrew Mikšio **parodos atidarymas** ir albumo „BAXT“ pristatymas Šiuolaikinio meno centre.

Visuomenei pristatyta žymaus fotomenininko Andrew Mikšio (www.andrewmiksys.com) fotografijų paroda apie Lietuvos romus bei menininko fotografijų albumas „Baxt“. Tai pirmoji šio menininko fotografijų kolekcija, virtusi knyga. Albume originaliu rakursu pateiktas didžiajai visuomenės daliai mažai žinomas Lietuvos romų gyvenimas. Menininkas stebėtojo akimis perteikia savo subjektų istorijas, greičiau jau leidžia jiems patiems jas pasakoti, neidealizuodamas, nedailindamas. Susimąstymo kupinuose portretuose pristatyta bendruomenė, taip sunkiai besikapstanti iš gąsdinančio skurdo bei rasizmo užribio. "Romai jau bene 1000 metų išgyveno Europoje, nepaisant žiauriausio rasizmo bei neigiamų išankstinių nuostatų, kurias jiems tenka patirti," sako A. Mikšys. "Mano darbai pagerbia jų tradicijas bei pastangas jas išsaugoti, tačiau aš nesiekiu romantizuoti romų gyvenimo. Galbūt grožis yra jų ydose, ir man tai įdomiau nei mitai bei stereotipai."

Kovo 20 d. antradienis

Diskusija diskriminacijos tema Utenoje, skirta darbo rinkos institucijų darbuotojams.

Kovo 21 d. trečiadienis

Diskusija diskriminacijos tema Panevėžyje, skirta darbo rinkos institucijų darbuotojams.

Gyvoji biblioteka - specialus renginys LR Seimo nariams (LR Seimas)

Kovo 24 d. šeštadienis

Lietuvos tautinių mažumų meno kolektyvų **koncertas** "...Ištiesk, žmogau, ir žmogui ranką duok", kuriame pasirodė lenkų, žydų, totorių, rusų, lietuvių, romų, graikų bei moldavų – rumunų meno kolektyvai. Spalvingame renginyje taip pat buvo skaitomos eilės, demonstruojamos filmų ištraukos, o linksmą renginio nuotaiką palaikė išradingi vedėjai. Tai buvo puiki galimybė galbūt pirmąsyk gyvai patirti Lietuvos etninių mažumų etnokultūrą.

Dalyviai:

Lenkų dainų ir šokių ansamblis "Vilija"(vad.Renata Brasel)

Žydų dainų ir šokių ansamblis "Fajerlech"(vad.Larisa Vyšniauskienė)

Totorių ansamblis "Alije"(vad.Aleksandras Melechas)

Moterų choras "Zolotoj vozrast"(vad.Sergejus Didenka),

Lietuviškos muzikos ansamblis "Taurakalnis"(vad.Petras Vėbra)

Romų visuomenės centro meno kolektyvas "Roma de drom"

Graikų meno kolektyvas

Rumunų – Moldavų meno kolektyvas

Renginys "Muzika prieš diskriminaciją" klube INTRO. Vienoje iš klubo salių vyko filmų peržiūra, diskusijos ir organizacijų, kovojančių su diskriminacija, prisistatymas. Vėliau – koncertas, kuriame dalyvavo Afroband, Dr.Green, Sportas, Messiah (live), dj Defoneition, dj uwa kahula (doomoostudio) ir kt.

Šis renginys sulaukė didžiulio dėmesio, o jaunimas turėjo galimybę iš arti susipažinti su tokių organizacijų kaip Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, Europos Tarybos Jaunimo kampanija „Visi skirtingi – visi lygūs“, Tarptautinė komisija Nacių ir Sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti, EQUAL projektas „In Corpore“, Lietuvos Raudonasis Kryžius, Žmogaus teisių centras, Romų visuomenės centras, bei Lietuvos Vaikų fondas veikla.

Kovo 26 d. pirmadienis

Renginys "Jaunimas prieš diskriminaciją" – paskutinis Savaitės prieš rasinę diskriminaciją 2007 renginys. Moksleiviai bei aukštųjų mokyklų studentai iš visos Lietuvos atvyko į Vilnių dalyvauti renginyje, kurio metu pristatyti aktualias romų, žydų bei pabėgėlių problemas analizuojantys dokumentiniai filmai. Renginio metu taip pat pasisakė Seimo narys, vyko diskusija, moderuojama Tarptautinės komisijos nacių ir sovietų režimo nusikaltimams įvertinti direktoriaus, o taip pat populiarių atlikėjų bei įvairių tautybių vaikų koncertas.

Tarptautinė Žmogaus teisių diena ir Žmogaus teisių mėnuo 2007

Kaip ir kasmet, Žmogaus teisių stebėjimo institutas paskelbė gruodį Žmogaus teisių mėnesiu ir organizavo eilę renginių. *Žmogaus teisių mėnuo 2007* buvo atidarytas gruodžio 7d. **diskusija** „Žmogaus teisės teisėkūroje“. Diskusiją moderavo LR Seimo narys, buvęs ŽTSI Valdybos pirmininkas Kęstutis Čilinskas. Šios diskusijos metu buvo paskelbta tradicinė metų *Žmogaus teisių nešlovės lyga*.

Taip pat gruodžio 7d. 10 val. Vilniaus miesto savivaldybės Tarybos posėdžių salėje įvyko **konferencija** „Neįgalieji Lietuvos kultūriniam kontekste“, kurioje buvo aptariami neįgaliųjų integracijos klausimai. ŽTSI iniciatyva konferencijos dalyviams buvo parodytas filmas apie fizinės aplinkos nepritaikymą neįgaliųjų poreikiams.

Tarptautinę Žmogaus teisių dieną, gruodžio 10-ąją, laidos „Labas rytas“ tiesioginio eterio metu buvo įteiktas 2007 metų **Žmogaus teisių šauklio apdovanojimas** Lygių galimybių kontrolieriui Aušrinei Burneikienei.

Gruodžio 12 d., 15 val. visi besidomintys aktualiais žmogaus teisių klausimais Lietuvoje galėjo dalyvauti ŽTSI bei ELSA Vilnius (Europos studentų teisininkų asociacijos Lietuvos nacionalinės grupės Vilniaus filialas) rengiamoje **diskusijoje** „L prieš Lietuvą bylos pamokos“. Tarp kitų svečių diskusijoje dalyvavo LR Vyriausybės atstovė Europos Žmogaus Teisių Teisme Elvyra Baltutytė, gydytojas psichoterapeutas-seksopatologas Viktoras Šapurovas, diskusiją moderavo žurnalistas Audrys Antanaitis.

Žmogaus teisių mėnesio 2007 metu vyko **diskusijos** ir kituose Lietuvos miestuose – gruodžio 11d. Utenoje ir gruodžio 18d. Kazlų Rūdoje. Spalio mėn. ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius ir Jolanta Samuolytė susitiko su Panevėžio gyventojais, dalyvaudami diskusijoje tema „Ar užtikrinamos Lietuvoje pilietinės ir politinės teisės?“.

Teisė į saviraiškos laisvę bei privataus gyvenimo gerbimas

Lapkričio mėn. ŽTSI kartu su Liucernos Universiteto Teisės mokykla bei Mykolo Romerio Universitetu surengė dviejų dienų tarptautinį seminarą „Žodžio laisvės ir teisės į privataus gyvenimo gerbimą santykis“ valstybės pareigūnams, teisininkams, žurnalistams bei nevyriausybių organizacijų atstovams.

Seminarą moderavo profesorius Alexander Morawa ir profesorė Martina Caroni iš Liucernos Universiteto bei dr. Karyn Kenny iš Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo teismo.

24 atrinkti dalyviai nagrinėjo kaip dvi fundamentalios žmogaus teisės – žodžio laisvė bei teisė į privatumą – yra susijusios tarpusavyje. Nepaisant to, kad abi šios teisės yra vienos iš svarbiausių daugelyje tarptautinių žmogaus teisių konvencijų bei demokratinių valstybių Konstitucijų, jos ne visuomet papildo viena kitą, dažnai šios teisės konfliktuoja tarpusavyje, pavyzdžiui, kai asmens privatus elgesys tampa viešo intereso objektu.

Seminaro metu buvo nagrinėjamos šios temos:

- Teisės į privatumą ir žodžio laisvės santykis bendraja prasme;
- Teisių balansavimas netradicinės seksualinės orientacijos žmonių atžvilgiu;

- Vaikų pornografijos problema ir valstybės „pakantumo riba“ kovojant su šiuo reiškiniu.

Seminarų žurnalistams ciklas

Žmogaus teisėms pagarbios kultūros stiprinimo programos rėmuose 2007 metų eigoje, bendradarbiaujant su Lietuvos Žurnalistų Centru, ŽTSI parengė penkis seminarus, organizavo studijų turą bei parengė trumpą analitinę apžvalgą apie žiniasklaidos atsakingumą nušviečiant politikų veiklą. Paskutinis, šeštasis, seminaras buvo surengtas 2008-aisiais.

1-asis seminaras: *L prieš Lietuvą bylos pamokos*. Seminare apsilankė 12 žurnalistų iš įvairių žiniasklaidos priemonių (spaudos, radijo bei televizijos). Seminaro, kurį vedė ŽTSI direktorius, pagrindinė tema buvo Lietuvos politikų tarpe atsirandanti tendencija kvestionuoti būtinybę laikytis tarptautinių valstybės išipareigojimų žmogaus teisių srityje.

2-asis seminaras: *Pažeidžiamoms socialinėms grupėms priklausančių asmenų teisės: Lietuva globaliame ir Europos kontekste*. Seminare, kurį vedė ŽTSI Valdybos pirmininkas bei JT Vaiko teisių komiteto narys dr. Dainius Pūras, apsilankė 10 žurnalistų. Didžiausias dėmesys seminaro metu buvo skiriamas vaikų bei psichikos neįgaliųjų teisėms.

3-asis seminaras: *Ar žmogaus teisės integruotos į teisėkūrą?* Seminaro vedėjas – buvęs ŽTSI Valdybos pirmininkas, Seimo narys Kęstutis Čilinskas. Seminare dalyvavę 9 žurnalistai aktyviai aiškinosi ar žmogaus teisės yra adekvačiai integruotos į Lietuvos įstatymų leidybos mechanizmą. Seminaro metu prieita išvados, kad teisės aktų projektų teisinę analizę dažnai atlieka teisininkai, neišmanantys bazinių žmogaus teisių principų.

4-asis seminaras: *Asmens duomenų apsauga ir teisė į privataus gyvenimo gerbimą*. Šį seminarą vedė ŽTSI direktorius kartu su Valstybinės asmens duomenų apsaugos inspekcijos vadovu Algirdu Kunčinu. Seminaro tema buvo pasirinkta atsižvelgiant į žurnalistų prašymus. Seminare dalyvavę 16 žiniasklaidos atstovų drauge su moderatoriai intensyviai gilinosi į privatumo apribojimus, leistinus viešojo intereso vardan. Moderatoriai aptarė pokyčius duomenų apsaugos srityje, automatiškai įsigaliojusius Lietuvai tapus Šengeno erdvės dalimi, o taip pat ES *Direktyvos dėl elektroninių duomenų saugojimo* turinį bei pasekmes.

5-asis seminaras: *Pastarojo meto tendencijos rasinės diskriminacijos bei nepakantumo srityje*. 12-os žurnalistų dėmesio sulaukusį seminarą moderavo Socialinių tyrimų instituto Etninių studijų centro Vyr. mokslinis bendradarbis Tadas Leončikas. Diskusijos dėmesio centre buvo neseniai atlikta studija apie jaunimo nuostatas etninių bei rasinių mažumų atžvilgiu. Tyrimas atskleidė ryškėjančias neigiamas jaunimo nuostatas tiek tradicinių, tiek naujųjų mažumų Lietuvoje atžvilgiu. Šiame kontekste dalyviai išreiškė susirūpinimą, kad Lietuvos politikai vis dar linkę neigti rasinės, etinės, bei religinės tolerancijos stoką Lietuvoje.

Studijų turas: *Atvirų durų diena pabėgėlių centre*. Tarptautinės Pabėgėlių dienos proga ŽTSI drauge su Raudonojo Kryžiaus Lietuvos skyriumi bei Europos Bendrijos iniciatyvos EQUAL projektu „In Corpore“ surengė Atvirų durų dieną Pabradės pabėgėlių centre. Renginio metu taip pat vyko filmo apie romus peržiūra bei diskusija. Centro gyventojai dalyvavo mugėje, kurioje be kita ko buvo ragaujami tradiciniai čečėnų, pakistaniečių bei afrikiečių patiekalai.

Infobiuletėnis

Nuo 2007-ųjų kovo ŽTSI platina elektroninį infobiuletinį aktualiais žmogaus teisių klausimais. Biuletenio gavėjai – virš 2000 registruotų vartotojų. Tarp biuletenyje pristatytų temų paminėtinos šios: kasmetinės Žmogaus teisių Lietuvoje apžvalgos pristatymas, augančios homofobinės tendencijos, Europos Žmogaus teisių teismo bylos „L. prieš Lietuvą“ pristatymas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimo teisinio neveiknumo byloje pristatymas, kreipimasis dėl Šeimos koncepcijos bei Paramos šeimai pagrindų įstatymo projekto, Lietuvos ataskaitos dėl Vaiko teisių konvencijos Papildomo protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose pristatymas, Lietuvos situacijos pristatymas kasmetinėje Privacy International ataskaitoje, komentaras dėl Gyvybės apsaugos prenatalinėje fazėje įstatymo projekto, JT Specialiojo pranešėjo vizito į Lietuvą įvertinimas, nepakantumo protrūkių Lietuvoje analizė ir kiti aktualūs žmogaus teisių klausimai.

ŽTSI ir žiniasklaida

ŽTSI nuolat reiškia savo nuomonę aktualiais žmogaus teises liečiančiais klausimais šalies žiniasklaidoje, konsultuoja Lietuvos ir užsienio žurnalistus. 2007-aisiais ŽTSI atstovai 265 kartus buvo cituojami įvairiose žiniasklaidos priemonėse, kviečiami į diskusijų apžvalgines laidas. Daugelis ŽTSI pasisakymų nelikdavo nepastebėti, o sukeldavo diskusijas visuomenėje, paskatindavo pritariančių ar oponuojančių straipsnių publikavimą, televizijos ir radijo laidų kūrimą.

Tarp žiniasklaidos priemonių, kurios citavo ŽTSI atstovus arba pakvietė juos pasisakyti buvo: Nacionalinė televizija ir radijas, LNK, TV-3, BTV, 5 kanalas, Žinių radijas, Radijas M-1, Radijas Lietus, nacionaliniai ir regioniniai dienraščiai: „Lietuvos Rytas“, „Respublika“, „Kauno diena“, „Lietuvos Žinios“, „Vakarų ekspresas“, „Klaipėda“, savaitraščiai: „Veidas“, „Laikas“, „Panorama“, „Kontrastai“, nacionalinės naujienų agentūros BNS ir ELTA, interneto naujienų portalai: Delfi.lt, Omni.lt (Balsas.lt), Bernardinai.lt, LRT.lt, Lrytas.lt, INFOLEX.lt, Alfa.lt ir kiti.

STRATEGINIS BYLINĖJIMASIS

Projekto rėmuose Žmogaus teisių stebėjimo institutas dirba su aštuoniomis strateginėmis bylomis:

1. Trys iš aštuonių bylų susijusios su 2006-aisiais įvykusi pilietišku Dalios Budrevičienės poelgiu – nelegalios darbo užmokesčio mokėjimo praktikos „vokeliuose“ paviėšinimo. Jos darbovietė – įmonė „Krekenavos agrofirma“ – tuojau pat atleido D. Budrevičienę iš darbo ir kreipėsi į teismą dėl tariamo šmeižto.

ŽTSI požiūriu byla iškėlė į dienos šviesą itin svarbų klausimą dėl žodžio laisvės darbo vietoje ribų, todėl Institutas su valdybos pritarimu ėmėsi atstovauti D. Budrevičienę bylose, kuriose ši buvo persekiojama už teisėtą naudojimąsi savo žmogaus teisėmis.

Atstovaujama ŽTSI Dalia Budrevičienė laimėjo dvi bylas. Panevėžio apygardos teismas nusprendė, kad jos atleidimas buvo neteisėtas ir priteisė D. Budrevičienei žalos atlyginimą. Kėdainių apygardos teismas panaikino D. Budrevičienei pateiktą kaltinimą šmeižtu ir nustatė, kad nuomonės išsakymas, net jei ta nuomonė perdėta ir netiksli, negali būti pretekstas baudžiamajam persekiojimui. Trečioji byla, kurioje keliamas precedento neturintis pusės milijono litų neturtinės žalos, patirtos dėl „Krekenavos agrforimos“ veiksmų, atlyginimo ieškinys, šiuo metu laukia nagrinėjimo.

2. 2007-ųjų rugsėjo 11d. Europos Žmogaus teisių teismas (EŽTT) priėmė sprendimą *L. prieš Lietuvą* byloje. Pareiškėją L. šioje byloje atstovavo ŽTSI.

Teismas nustatė, kad Lietuvos teisės aktuose, reguliuojančiuose lyties keitimą, esti spraga, dėl kurios kilo žala transseksualiam asmeniui L. užbaigti lyties keitimo procedūrą, ir tokiu būdu Lietuva pažeidė Europos Žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį (teisė į privataus gyvenimo gerbimą).

Siekiant patenkinti L. ieškinį dėl žalos atlyginimo Lietuva privalo priimti reikalingus teisės aktus dėl lyties keitimo procedūros. Jei tai pasirodytų neįmanoma padaryti per tris mėnesius po EŽTT sprendimo įsigaliojimo, Lietuva privalo sumokėti L. 40 tūkst. Eurų kompensaciją. Taip pat EŽTT sprendimu Lietuva privalo sumokėti L. 5000 Eurų moralinės žalos atlyginimui.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl nagrinėjamo klausimo svarbos 2006-ųjų spalį EŽTT surengė viešą teismo posėdį. Tai tik trečias kartas, kai byla prieš Lietuvą buvo nagrinėjama viešame žodiniame teismo posėdyje. Byla taip pat sulaukė žymaus visuomenės bei žiniasklaidos dėmesio visoje Europoje.

3. Analogiškai byla *Erika prieš Lietuvą* meta iššūkį atitinkamų institucijų atsisakymui pakeisti asmens dokumentus transseksualiam asmeniui į atitinkančius jo pooperacinę lytį. Lietuva kaltinama nacionalinių įstatymų bei Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimu. 2007-ųjų pabaigoje ši byla dar laukė nagrinėjimo.
4. Remiantis projekto *Žmogaus teisių monitoringas uždarose psichikos sveikatos priežiūros institucijose* metu surinkta informacija apie neveiksnių asmenų teisių pažeidimus, ŽTSI atliko neveiksnumo bei globos suteikimo bei priežiūros mechanizmo Lietuvoje veikimą analizuojantį tyrimą. Tyrimas atskleidė, kad neveiksnumą bei globą reguliuojantys teisės aktai neatitinka žmogaus teisių standartų. Tyrimo medžiaga panaudota rengiant strateginę bylą, kurioje atstovaujama D.L.

Beprecedenčiu tesimo sprendimu D.L. buvo leista apskųsti teismo sprendimą, kuris panaikino jos veiksnumą jai nedalyvaujant ir be jos žinios. 2007-aisiais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad esama neveiksnumo pripažinimo praktika pasižymi eile ydingų bruožų. Byla gražinta pakartotiniam nagrinėjimui. Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „teisinio veiksnumo atėmimo bylose visuomet kyla pavojus pažeisti fundamentalias bylose dalyvaujančių asmenų žmogaus teises, todėl šios teisinės procedūros inicijavimui būtina pateikti svarius argumentus, o proceso metu teismai privalo užtikrinti tinkamą teisės į teisingą teismą užtikrinimą sutinkamai su *Europos Žmogaus teisių konvencijos* 6 straipsnio 1 dalimi.

Šis bei kiti Aukščiausiojo Teismo pateikti argumentai žymi itin svarbų žingsnį į priekį siekiant pakeisti įsišaknijusią ydingą neveiksnumo pripažinimo praktiką teismuose.

Byloje *Marcinkevič prieš Disoną*, ŽTSI pritaikė inovacinį metodą plačiai paplitusios romų tautybės asmenų diskriminacijos darbo rinkoje tyrimui. Saicha Marcinkevic (toliau – S.M.) kreipėsi į restoraną „Lakštingala“, priklausantį bendrovei „Disona“, dėl skelbimo apie laisvą indų plovėjos vietą. Prieš pokalbį dėl darbo, S.M. paskambino į įmonę pasitikslinti ar darbo vieta visdar laisva. Pareiškėja buvo užtikrinta, kad darbo vieta neužimta ir buvo pakviesta pokalbiui. Po keleto minučių S.M. atvyko į restoraną, kur restorano administratorė, pamačiusi, kad besikreipiančioji yra Romų tautybės, pranešė, kad darbo vieta jau užimta. Už pusės valandos, ŽTSI prašymu, teismo antstolis paskambino į restoraną dėl tos pačios darbo vietos, ir jam buvo pranešta, kad darbo vieta vis dar laisva. Po dviejų valandų, ŽTSI prašymu, jauna lietuvių tautybės moteris nuvyko į tą patį restoraną dėl tos pačios darbo vietos ir buvo iškart priimta. Administratorė paprašė lietuvių tautybės aplikatės pradėti darbą jau kitą dieną. S.M. vardu ŽTSI užpildė ieškinį dėl diskriminacijos rasiniu pagrindu. Byla laukia nagrinėjimo.

DALYVAVIMAS DARBO GRUPĖSE IR KOMISIJOSE

2007 m. ŽTSI darbuotojai, valdybos nariai ir ekspertai dalyvavo šiose darbo grupėse:

- Dėl neveiksnumo teisinio instituto Lietuvoje tobulinimo (ŽTSI valdybos pirmininkas K. Čilinskas);
- Naujos redakcijos *Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo projektui* parengti (ŽTSI tyrimų vadovė J. Samuolytė); bei
- Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos koordinavimo taryboje (ŽTSI ekspertė Inga Abromavičiūtė).

ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius LR Prezidento dekretu buvo paskirtas į Teisėjų atrankos komisiją.

TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Dėl ekstradicijos – Londono Birnberg Peirce advokatų kontora

2007 m. birželį Londono advokatų kontora Birnberg Peirce kreipėsi su prašymu į Žmogaus teisių stebėjimo institutą pateikti nepriklausomą pranešimą dėl įkalinimo sąlygų laisvės atėmimo vietoje Lietuvoje. Advokatų kontora Londone atstovavo Lietuvos Respublikos pilietį, kurį, Lietuvos Respublikos prašymu, planuota išsiųsti atlikti bausmę į Lietuvą. Advokatų kontora bandė apskusti tokį Jungtinės Karalystės institucijos sprendimą, motyvuodama tuo, kad asmeniui su psichikos sutrikimais, nustatyta klinikinė depresija ir dviem bandymais įvykdyti savižudybę, Lietuvos laisvės atėmimo vietoje nebus sudarytos sąlygos, atitinkančios žmogaus teisių standartus. Po to, kai JK institucijos prašymu LR Generalinė prokuratūra pateikė savo poziciją, advokatų kontoros prašymu, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, bendradarbiaudamas su advokate Inga Abromavičiūte, pateikė advokatų kontorai savo, kaip nepriklausomo eksperto, nuomonę.

Ataskaitos apie privatumo apsaugą paruošimas ir pateikimas Elektroninio privatumo informacijos centrui

Elektroninio privatumo informacijos centrui (Electronic Privacy Information Center) pateikta Teisės į privataus gyvenimo gerbimą įgyvendinimo 2006-aisiais metais apžvalga. Joje rašoma, kad tarp pagrindinių 2006-aisiais dominavusių problemų teisės į privataus gyvenimą gerbimo srityje, aštriausios problemos yra (1) teisės aktų, reguliuojančių operatyvinius veiksmus, spragos, (2) silpna operatyvinių veiksmų tesiminė kontrolė, (3) nepakankamas slaptos informacijos saugumas, (4) ydingas asmens kodų sudarymo principas, dėl kurio viešai prieinama jautri asmeninė informacija, (5) plintantis vaizdo stebėjimo kamerų naudojimas nesukuriant adekvačių teisinio reguliavimo priemonių, (6) skubotas biometrinių asmens dokumentų įvedimas, (7) dažnėjantis elektroninių darbo vietų stebėjimas, bei (8) nepriklausomos duomenų apsaugos agentūros trūkumas.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto valdybos narys išrinktas JT Vaiko teisių komiteto nariu

Niujorke vasario 21 dieną vykusiame Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos valstybių dalyvių vienuoliktajame susitikime Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSI) valdybos narys Dainius Pūras išrinktas vienu iš devynių naujų JT Vaiko teisių komiteto narių. Nuo Lietuvos narystės JT 1991 metais pradžios Dainius Pūras yra pirmasis Lietuvos atstovas, išrinktas į vieną iš JT ekspertų komitetų, skirtų žmogaus teisių apsaugos konvencijų įgyvendinimo priežiūrai.

MOKYMAI UŽSIENIO ŠALYSE

2007 m. liepos mėn. Henrikas Mickevičius, ŽTSI direktorius, nuolatinis Europos Tarybos žmogaus teisių ekspertas, pravedė mokymus Serbijoje, kur vedė seminarą Serbijos advokatams apie Europos Žmogaus teisių konvencijos taikymą Europos žmogaus teisių teisme (EŽTT). Po keleto dienų panašius mokymus, kartu su partneriu, buvusiu EŽTT darbuotoju Dovydu Vitkausku, Henrikas Mickevičius pravedė Rusijos advokatams Krasnojarske.

ŽTSI STRUKTŪRA

ŽTSI valdyba

Iki 2007 m. spalio mėn.:

Kęstutis Čilinskas – pirmininkas
Teisininkas

Henrikas Mickevičius
ŽTSI direktorius

Dainius Pūras
Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto docentas, JT Vaiko teisių komiteto narys

Arūnas Pemkus
Viešųjų ryšių įmonės „Integrity“ valdybos pirmininkas

Tadas Vizgirda
Bendrovės „Airbaltic“ viceprezidentas ir atstovybės Lietuvoje vadovas

Nuo 2007 m. spalio mėn.:

Dainius Pūras – L.e. pirmininko pareigas
Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto docentas, JT Vaiko teisių komiteto narys

Henrikas Mickevičius
ŽTSI direktorius

Arūnas Pemkus
Viešųjų ryšių įmonės „Integrity“ valdybos pirmininkas

Tadas Vizgirda
Bendrovės „Airbaltic“ viceprezidentas ir atstovybės Lietuvoje vadovas

Darbuotojai

Iki 2007 m. kovo mėn.:

Henrikas Mickevičius, direktorius

Asta Radvilaitė, Tyrimų vadovė

Aina Damkutė, Projektų koordinatore

Dovilė Šakalienė, ŽTSI atstovė Ženevoje

Nuo 2007 m. kovo mėn.:

Henrikas Mickevičius, direktorius

Jolanta Samuolytė, Tyrimų vadovė

Aina Damkutė, Projektų koordinatore

Dovilė Šakalienė, ŽTSI atstovė Ženevoje

Ekspertai ir konsultantai

Margarita Jankauskaitė, Lygių galimybių plėtros centras

Tadas Leončikas, Socialinių tyrimų instituto etninių tyrimų centras

Petras Ragauskas, Teisės institutas

Gintautas Sakalauskas, Teisės institutas

Klementina Gečaitė, Globali iniciatyva psichiatrijoje

Raimonda Vengrytė, Globali iniciatyva psichiatrijoje

Daiva Brogienė, Vilniaus Universiteto doktorantė

Otilija Gabrėnaitė, Teisės projektų ir tyrimų centras

Inga Abromavičiūtė, advokatė

Diana Gumbrevičiūtė, advokatė

Savanoriai ir praktikantai

Vytautas Želvys

Rapolas Bieliauskas

Rimantė Tamulevičiūtė

Jovita Jazdauskaitė

Ozgur Artanc Savas

Jordi Feo Valero

Evelina Barčkutė

Alyssa Vigneault

Alice Bridge

Tanya Dickson

Nilay Crafty

Aivaras Škėma

Ramunė Mikšaitė

Ekaterina Diatchenko

FINANSINIAI RESURSAI

2007 m. ŽTSI biudžetą sudarė lėšos gautos iš institucinių rėmėjų ir individualių dotacijų. Pagrindiniai instituciniai rėmėjai:

- Europos Komisija
- Nyderlandų Karalystės Užsienio reikalų ministerija
- Atviros Lietuvos fondas
- Kanados atstovybė Lietuvoje
- Dalis ŽTSI veiklai panaudotų lėšų, pasinaudojant galimybe paskirti 2 procentus pajamų mokesčio savo nuožiūra, buvo paaukota fizinių asmenų.